

Spór o małżeństwo w Kościele katolickim. Próby reinterpretacji tradycyjnych sformułowań doktrynalnych w dyskusji wokół zgromadzeń Synodu Biskupów poświęconych rodzinie

Marcin Składanowski

Abstract

The Dispute over Marriage in the Catholic Church's. Attempts to Reinterpret Traditional Doctrinal Formulations in the Discussion Related to the Assemblies of the Synod of Bishops on the Family

The article shows the main issues in the dispute over marriage within contemporary Catholicism. It also presents possibilities and limitations of the attempts at reinterpretation of traditional Catholic doctrinal formulations. These attempts, which are related to the assemblies of the Synod of Bishops in 2014 and 2015, are aimed at greater openness of the Catholic Church towards the divorced and remarried. They are also intended to maintain unity within the Catholic dogmatic, ethical and canonical tradition as a justified expression of its development. Firstly, the article presents the main issues of the ongoing dispute in the Church. Secondly, it describes the language of this dispute. Thirdly, it shows Walter Kasper's proposals and their criticism from the point of view of the conservative wing in the Church.

Key words: Catholicism, family, marriage, Synod of Bishops, Walter Kasper

Słowa kluczowe: katolicyzm, rodzina, małżeństwo, Synod Biskupów, Walter Kasper

Wprowadzenie

Wbrew opiniom, zgodnie z którymi oficjalni przedstawiciele Kościoła katolickiego są z zasady konserwatywni w kwestiach małżeństwa i rodziny, ostatnie lata coraz bardziej ujawniają istniejącą wśród nich różnorodność opinii. Dotyczy ona nie tylko teologów akademickich, lecz – co dla Kościoła jest szczególnie ważne – także hierarchów, czyli tych, którzy mają rzeczywisty wpływ na kształt nauczania kościelnego.

Wspomniana różnorodność, istniejąca od dawna, stała się bardziej widoczna od czasu wyboru na papieża Jorgego Maria Bergoglia, argentyńskiego jezuitę, który nie tylko wniósł do Watykanu pozaeuropejskie doświadczenie chrześcijaństwa, lecz także tradycyjne, europocentryczne podejście do kwestii doktryny i dyscypliny kościelnej postawił w nowej perspektywie – bliższej rzeczywistym problemom konkretnych ludzi tworzących Kościół i w świetle tych problemów oceniającej znaczenie sformułowań doktrynalnych oraz regulacji kanonicznych¹.

Poruszenie związane z nowym spojrzeniem na doktrynę i dyscyplinę kościelną, zapoczątkowane przez wypowiedzi papieża Franciszka, osiągnęło kulminację w czasie dwóch posiedzeń Synodu Biskupów – nadzwyczajnego w roku 2014 i zwyczajnego w roku 2015 – poświęconych wyzwaniom, jakie stawiają przed Kościołem katolickim przemiany w strukturze i życiu współczesnych rodzin. Wśród najpoważniejszych wyzwań wymienia się regres Kościoła w krajach, które dawniej uchodziły za chrześcijańskie, powiązany z pogłębiającym się nierozumieniem głoszonej przez Kościół doktryny. Niekiedy chrześcijaństwo redukuje się do zestawu wartości czy idei lub też do pewnych form działalności społecznej. Ten regres Kościoła i jego społecznego oddziaływania niezwykle silnie przejawia się w kwestii małżeństwa i rodziny². Jak zauważa papież Franciszek, rodzina w wielu społeczeństwach doświadcza głębokiego kryzysu kulturowego³. Być może jednak najsilniej kryzysu doświadcza tradycyjny chrześcijański model rodziny⁴, który nie znajduje już uznania także wśród wielu chrześcijan.

Sesje synodalne ujawniły z jednej strony, że hierarchia Kościoła katolickiego nie jest w tych sprawach monolitem, a wielu biskupów skłania się do daleko idącej reformy doktryny i dyscypliny kościelnej, tak aby Kościół stał się bliższy rzeczywistym życiowym doświadczeniom swoich członków. Z drugiej jednak strony reakcje środowisk konserwatywnych na tematykę i wnioski z obrad synodalnych pokazały, z jakimi trudnościami spotykają się próby *aggiornamento* w obszarze doktryny i dyscypliny kościelnej, zwłaszcza wówczas gdy dotyczą one znaczących kwestii etycznych, wymagając krytycznego spojrzenia na dotychczasową tradycję doktrynalną.

W toku synodalnych obrad i towarzyszących im dyskusji nie pojawiały się poważniejsze postulaty zerwania z ciągłością doktryny i dyscypliny Kościoła katolickiego. Zadawano natomiast pytania o możliwość takiej reinterpretacji tradycyjnych katolickich sformułowań doktrynalnych dotyczących małżeństwa, która pozwoliłoby

¹ W. Kasper, *Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2015, s. 4.

² *Synod of Bishops. XIV Ordinary General Assembly. The Vocation and Mission of the Family in the Church and in the Contemporary World. The Final Report of the Synod of Bishops to the Holy Father, Pope Francis* (24.10.2015), nr 7, http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_en.html [dostęp: 10.01.2016]; *The Hope of the Family. A Dialogue with Gerhard Cardinal Müller*, C. Granados (ed.), transl. M.J. Miller, San Francisco 2014, s. 16.

³ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013), nr 66, https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html [dostęp: 10.01.2016].

⁴ W. Kasper, *The Gospel of the Family*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2014, s. 1–2.

na większe otwarcie się Kościoła na wiernych żyjących w sytuacjach skomplikowanych, w tradycyjnej interpretacji – nieuporządkowanych, a w konsekwencji niemających możliwości pełnego uczestnictwa w życiu wspólnoty kościelnej, czego szczególnym wyrazem jest odmawianie im dostępu do komunii.

Przedstawiany artykuł ma na celu ukazanie problematyki tego wewnątrzkościelnego sporu dotyczącego małżeństwa. Chodzi tutaj także o możliwości i ograniczenia takich prób reinterpretacji tradycyjnych sformułowań doktrynalnych, które zmierzają do większego otwarcia Kościoła, a jednocześnie usiłują zmieścić się w katolickiej ciągłości dogmatycznej, etycznej i kanonicznej. Próby te nie stanowią rewolucyjnego zakwestionowania porządku doktrynalnego Kościoła, lecz są wyrazem jego uprawnionego rozwoju. W celu zaprezentowania tej problematyki najpierw zostaną zarysowane główne kwestie sporu toczącego się w Kościele. Następnie zostanie dokonana krótka charakterystyka języka tego sporu. W dalszej kolejności, tytułem przykładu, będą omówione propozycje Waltera Kaspera, jednego z najbardziej prominentnych członków progresywnej części hierarchii Kościoła. Wreszcie zostaną wskazane główne elementy krytyki postulatów Kaspera ze strony środowisk konserwatywnych.

1. Główne elementy sporu

W wewnątrzkościelnym sporze dotyczącym małżeństwa, związanym ze wspomnianymi posiedzeniami Synodu Biskupów, można wyróżnić dwa główne obszary problemowe. Pierwszym z nich jest możliwość zniuansowania katolickiej oceny związków osób tej samej płci, a drugim – refleksja nad sytuacją osób rozwiedzionych, żyjących w ponownych cywilnych związkach. Z doktrynalnego punktu widzenia obszary te różnią się fundamentalnie. W pierwszym przypadku chodzi o samą istotę małżeństwa i opartej na nim rodziny, w drugim natomiast – głównie o kwestie dyscypliny kościelnej. Z tego powodu, o ile pierwsza kwestia nie znajduje dużego oddźwięku wśród hierarchii kościelnej, jako wymagająca daleko idących zmian doktrynalnych, o tyle druga stała się tematem burzliwych dyskusji.

W odniesieniu do związków osób tej samej płci wypowiedzi synodalne ograniczają się zasadniczo do powtórzenia istniejącego już stanowiska⁵, zwracając uwagę na konieczność troski duszpasterskiej o osoby homoseksualne i przeciwstawiając się wszelkim formom niesprawiedliwej dyskryminacji, a zarazem potwierdzając, że nie ma w doktrynie katolickiej podstaw, aby uważać związki osób tej samej płci za w jakikolwiek sposób podobne do chrześcijańskiej koncepcji małżeństwa i rodziny⁶. Dokument synodalny uznaje także za niedopuszczalną presję wywieraną na Kościoły lokalne w celu zmiany doktryny, podobnie jak uzależnianie przez organizacje międzynarodowe pomocy gospodarczej krajom ubogim od zmian legislacyjnych

⁵ *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, nr 2357–2358.

⁶ *Synod of Bishops. III Extraordinary General Assembly. The Pastoral Challenges of the Family in the Context of Evangelization. Relatio Synodi* (2014), nr 55, http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_en.html [dostęp: 10.01.2016].

wprowadzających małżeństwa pomiędzy osobami tej samej płci⁷. W tym świetle można stwierdzić, że pomimo pewnych wskazań świadczących o konieczności lepszego rozeznania sytuacji osób żyjących w takich związkach Kościół katolicki podtrzymuje tradycyjne stanowisko⁸. Tym samym oddala się od kierunku rozwoju doktrynalnego wielu innych denominacji chrześcijańskich, które są dzisiaj skłonne uznać wartość tych związków oraz ich rolę w życiu kościelnym⁹.

Druga kwestia spotkała się natomiast z bardzo żywym oddźwiękiem – zarówno wśród hierarchii kościelnej i teologów, jak i w różnych środowiskach katolickich. Chodzi w niej o wskazanie, w jaki sposób osoby rozwiedzione, żyjące w ponownych związkach cywilnych (podczas gdy żyje jeszcze współmałżonek z małżeństwa kościelnego), mogą być zaakceptowane przez Kościół. W szczególności podnoszony jest problem dopuszczenia ich do komunii eucharystycznej. Nie jest to drugorzędna kwestia związana z kultem, lecz konkretny, widzialny wyraz pełnego udziału w życiu wspólnoty. Pojawia się bowiem wątpliwość, czy deklaracje o zaproszeniu osób rozwiedzionych i żyjących w związkach cywilnych do udziału w życiu wspólnoty kościelnej są autentyczne, jeśli nie idzie za nimi zgoda na pełny wyraz tego uczestnictwa, jakim jest komunika.

Po stronie progresywnej, wzywającej do zmiany dyscypliny kościelnej w tym względzie, są przede wszystkim hierarchowie z krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Niekiedy chodzi tutaj o oficjalne uznanie istniejącej już praktyki. Walter Kasper słusznie w tym kontekście stwierdza, że powstał obecnie wielki rozdźwięk między nauczaniem Kościoła dotyczącym małżeństwa a rzeczywistymi przekonaniem wielu chrześcijan. W opinii części katolików nauczanie Kościoła straciło kontakt ze światem i z codziennym życiem¹⁰. Zdaje się to również potwierdzać zaliczany do konserwatywnej części hierarchii Gerhard Ludwig Müller, przyznając, że dla wielu młodych chrześcijan tradycyjna doktryna o nierozzerwalnym małżeństwie, wymagającym całkowitego i nieodwołalnego zaangażowania mężczyzny i kobiety, nie jest już przekonująca¹¹. Faktem jest, że w wielu środowiskach rodziny żyjące zgodnie z doktryną Kościoła są w zdecydowanej mniejszości¹².

Konieczne należy zauważyć, że spór ten nie dotyczy kwestii powierzchownych, drugorzędnych. Nie jest to konflikt między progresistami a konserwatystami dotyczący tego, kto może być dopuszczony do komunii albo też jakie warunki należy spełniać, aby sprawować określone funkcje w konkretnych wspólnotach parafialnych. Spór ma przede wszystkim wymiar doktrynalny. Chodzi o ustalenie, czy określone, lecz nigdy niezdogmatyzowane elementy praktyki i dyscypliny kościelnej, będące wytworami historycznego rozwoju Kościoła, można spetryfikować w ten sposób, że

⁷ *Synod of Bishops. XIV Ordinary General Assembly*, nr 76.

⁸ D. Newheiser, *Sexuality and Christian Tradition. Innovation and Fidelity, Ancient and Modern*, „Journal of Religious Ethics” 2015, nr 43 (1), s. 123–125.

⁹ Zob. np. dokument Ewangelickiego Kościoła w Niemczech: *Zwischen Autonomie und Angewiesenheit. Familie als verlässliche Gemeinschaft stärken. Eine Orientierungshilfe des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD)*, Gütersloh 2013, s. 65–66.

¹⁰ W. Kasper, *The Gospel of the Family*, s. 2.

¹¹ *The Hope of the Family*, s. 18.

¹² W. Kasper, *The Gospel of the Family*, s. 2.

czyni się z nich *conditio sine qua non* ortodoksji kościelnej, nie dopuszczając żadnych reform, a wszelkie głosy przeciwne uważając za heterodoksję. Problem ten jest tym poważniejszy, że zarówno dyscyplina Kościołów wschodnich, jak też Kościołów protestanckich w kwestii małżeństwa i rodziny różni się (choć w innych aspektach) od dyscypliny Kościoła katolickiego. Jest to zarazem spór o wiarygodność Kościoła we współczesnym świecie. Strona konserwatywna pyta, jaką wiarygodność ma Kościół, który głosi naukę o nierozzerwalności małżeństwa, a jednocześnie dopuszczałaby praktyki z tą nauką sprzeczne. Z kolei strona progresywna pyta o to, jaką wiarygodność ma Kościół, który wyklucza z udziału w życiu religijnym (a przynajmniej ogranicza ten udział, i to w kwestii religijnie kluczowej, jaką jest komunia) pewne grupy osób, które żyją w sytuacjach coraz rzadziej uznawanych dzisiaj, także przez samych wierzących, za niezgodne z wiarą chrześcijańską oraz znajdujących pełne usankcjonowanie w prawie cywilnym.

2. Charakterystyka języka sporu

Warto zwrócić uwagę na to, że liczący się uczestnicy dyskusji – także po stronie progresywnej – zapewniają o wierności wobec doktrynalnej tradycji Kościoła katolickiego. Strona konserwatywna dowodzi, że tylko jedna (jej własna) interpretacja sformułowań doktrynalnych jest ortodoksyjna i dlatego uprawniona. Z kolei strona progresywna widzi swoją rolę nie we wprowadzaniu zmian do doktryny katolickiej, lecz w ustalaniu możliwości jej zastosowania do zmienionych warunków życia chrześcijan. Skoro obie strony, zasadniczo głęboko różniące się od siebie, odwołują się do tej samej tradycji doktrynalnej i zapewniają o wierności wobec niej, z konieczności powstaje kwestia zróżnicowanej interpretacji tych samych sformułowań doktrynalnych.

Może zadziwiać, że w Kościele katolickim zjawisko tak rozbieżnych interpretacji jest dopuszczalne. Wydaje się jednak, że do tego typu różnorodności zachęca postawa samego papieża Franciszka. W jego działalności, przede wszystkim w nauczaniu, kwestie ściśle doktrynalne schodzą na dalszy plan. Widoczne jest natomiast jego autentyczne zaangażowanie w głoszenie Ewangelii, czemu ma służyć koncentracja na sytuacji i doświadczeniach życiowych jego słuchaczy¹³. Taka postawa stanowi zachętę dla bardziej otwartych hierarchów i teologów, którzy elementy kościelnej tradycji doktrynalnej, bez ich negowania, usiłują zaprezentować w nowym kontekście, tak aby wydobyć z nich treści odpowiadające współczesnym warunkom życia chrześcijan.

W wymiarze sporu pojęciowego prowadzi to wszakże do silnego zideologizowania wewnątrzkościelnej dyskusji wokół małżeństwa i rodziny. Z jednej strony – konserwatywnej – dąży się do ograniczenia wieloznaczności czy też możliwości różnorodnego interpretowania tych pojęć, uznając arbitralnie za uprawnioną tylko jedną z obecnych w tradycji doktrynalnej interpretacji, z drugiej zaś – progresywnej – pojęciom

¹³ *Idem, Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love*, s. 28.

występującym stale w katolickim dyskursie teologicznym i duszpasterskim nadaje się nowe znaczenie.

Strona konserwatywna sporu kształtuje swoją interpretację istniejących sformułowań doktrynalnych przez sakralizację tradycji, interpretowanej tylko w jeden sposób spośród wielu możliwych. To dlatego – pomimo oczywistych niejasności, między innymi dotyczących możliwości rozwiązania małżeństwa czy dopuszczania do pełnego życia kościelnego osób żyjących w powtórnych związkach za życia poprzedniego małżonka (czego przykładem jest praktyka Kościołów wschodnich) – może ona twierdzić, że doktryna i idąca za nią praktyka Kościoła w tej kwestii są niezmiennie. Ma tego również dowodzić potwierdzanie ścisłego związku pomiędzy doktryną o nierozzerwalności małżeństwa a praktyką związaną z dopuszczaniem do pełnego życia kościelnego, to jest do komunii¹⁴.

Strona progresywna z kolei, wciąż odwołując się do tej samej doktrynalnej tradycji i odrzucając zarzuty o dążenie do jej zakwestionowania, w oczywisty sposób dokonuje daleko idących zmian interpretacyjnych. Widać to zwłaszcza w zakwestionowaniu tradycyjnej katolickiej koncepcji prawa naturalnego jako podstawy doktryny i dyscypliny kościelnej związanej z małżeństwem. Pogląd ten idzie w parze z takim stosunkiem do treści objawionych biblijnie, że widzi się w nich nie tylko interpretację zasad prawa naturalnego¹⁵, lecz także możliwość jego przewyżczenia. Ważne jest też to, że sama doktrynalna tradycja Kościoła, wyrażająca się również w regulacjach kanonicznych, w interpretacji progresistów staje się jedynie pewnym punktem odniesienia, nie mając natomiast charakteru wiążącego ani też nie mogąc rościć sobie praw do szczególnego autorytetu.

Wydaje się, że najlepszym przykładem typowego pojęcia religijnego, które w dyskusji na temat małżeństwa zostało silnie zideologizowane, jest miłosierdzie. Pojęcie to, występujące zarówno w Biblii, jak i w tradycji doktrynalnej, duchowej i liturgicznej Kościoła¹⁶, wykorzystują obie strony sporu¹⁷. Znamienne jest jednak, że odwoływanie się do miłosierdzia ma służyć wzmocnieniu ich własnej argumentacji.

Strona konserwatywna zwraca uwagę na to, że miłosierdzie, jakie Bóg okazuje człowiekowi, sprzeciwia się ludzkiej słabości. W odniesieniu do problematyki nierozzerwalności małżeństwa oznacza to, że Bóg może przebaczyć cudzołóstwo, co jednak nie oznacza zezwolenia na kolejny związek w trakcie trwania poprzedniego. W opinii przedstawicieli skrzydła konserwatywnego w omawianym sporze pogląd, zgodnie z którym można by zmienić tę doktrynę i związaną z nią dyscyplinę kościelną, w ogóle nie może być nazwany miłosierdziem, ponieważ raczej zaciemnia on

¹⁴ R. Dodaro, *The Argument in Brief* [w:] *Remaining in the Truth of Christ. Marriage and Communion in the Catholic Church*, R. Dodaro (ed.), San Francisco 2014, s. 27; V. De Paolis, *The Divorced and Civilly Remarried and the Sacraments of the Eucharist and Penance* [w:] *Remaining in the Truth of Christ*, s. 206.

¹⁵ W. Kasper, *The Gospel of the Family*, s. 6.

¹⁶ *Idem*, *Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love*, s. 31–32.

¹⁷ J.J. Pérez-Soba, S. Kampowski, *The Gospel of the Family. Going Beyond Cardinal Kasper's Proposal in the Debate on Marriage, Civil Re-Marriage, and Communion in the Church*, transl. M.J. Miller, San Francisco 2014, s. 66.

istotę miłosierdzia¹⁸. Jest to zresztą znamieny zarzut stawiany przez konserwatystów progresistom. Gerhard Ludwig Müller wyraża przekonanie, że niektórzy teologowie, dążący do zmian doktryny i dyscypliny Kościoła, używają pojęcia miłosierdzia jedynie jako wymówki, aby usprawiedliwić dopuszczenie do komunii osób rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych, a tym samym zakwestionować samą naukę o nierozzerwalności małżeństwa. Według Müllera argument, że Jezus praktykował solidarność z cierpiącymi, ofiarując im miłosierną miłość, a zatem miłosierdzie, ma charakteryzować każdą autentyczną troskę duszpasterską, jest w tej kwestii błędny. Pomija on bowiem obiektywną sytuację człowieka, który żyje niezgodnie z nauczaniem Jezusa. Ponadto, jak pisze Müller, takie ukazywanie miłosierdzia trywializuje samego Boga, zakładając, że nie jest On wolny, lecz zmuszony do przebaczenia. W spojrzeniu strony konserwatywnej zwracanie się o miłosierdzie koniecznie związane jest z uznaniem przez człowieka obiektywnego zła własnego postępowania¹⁹. Konserwatyści podkreślają także, że miłosierdzie jest wrywane z właściwego kontekstu interpretacyjnego, gdy przeciwstawia się je prawdzie oraz sprawiedliwości. W tym świetle, zdaniem Velasia De Paolis, nie można twierdzić, że doktryna Kościoła, wyrażająca się w sformułowaniach dogmatycznych i regułach etycznych, jest tak oderwana od konkretnego życia, że jedynie jej złagodzenie przez miłosierdzie może sprawić, iż stanie się ona możliwa do przyjęcia przez wiernych²⁰.

W dyskusji na temat małżeństwa oraz stosunku Kościoła do osób rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych strona progresywna czyni z miłosierdzia pojęcie kluczowe. Wprawdzie w innych kontekstach hierarchowie uważani za progresywnych wydają się deprecjonować miłosierdzie na rzecz wartości bardziej kojarzonych z kulturą świecką²¹, to jednak w kwestii małżeństw miłosierdzie wybija się na pierwszy plan w argumentacji na rzecz zmian w dyscyplinie kościelnej. Ma to związek z optyką samego papieża Franciszka, który w swoim nauczaniu i w interpretacji Ewangelii podkreśla nieograniczone miłosierdzie Boga względem każdego człowieka²² oraz konieczność praktykowania miłosierdzia zarówno przez Kościół jako całość, jak też przez jego poszczególnych członków²³. W takiej postawie Franciszka można dostrzec zmianę sposobu formułowania doktryny przez Kościół katolicki. Ma ona być odtąd ściśle związana z konkretną sytuacją życiową kobiet i mężczyzn, nie może być głoszona w oderwaniu od niej. Dla strony progresywnej stanowi to wyraźną zachętę do działania. Miłosierdzie nie jest obojętną tolerancją wobec nieakceptowanych postaw i zachowań, lecz wzięciem współodpowiedzialności za innych

¹⁸ *The Hope of the Family*, s. 34.

¹⁹ *Ibidem*, s. 55.

²⁰ V. De Paolis, *The Divorced and Civilly Remarried*, s. 201–203.

²¹ Widać to m.in. w znanej wypowiedzi nowego arcybiskupa Brukseli – Malines Jozefa de Kesela, który wyraził pogląd, że miłosierdzie ma charakter protekcyjny, a zamiast niego lepsze byłoby odwoływanie się do szacunku i wzajemnego uznania jako wartości wspólnych zarówno Kościołowi, jak i dominującej kulturze świeckiej (*Nowy arcybiskup Brukseli: miłosierdzie jest protekcyjne, wolę szacunek i uznanie*, http://pl.radiovaticana.va/news/2015/11/07/nowy_arcybiskup_brukseli_mi%20C5%82osierdzie_jest_protekcjonalne,_/1185223 [dostęp: 10.01.2016]).

²² Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, nr 37.

²³ W. Kasper, *Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love*, s. 31.

ludzi²⁴. To sprawia, że w imię miłosierdzia należy nie tyle pogodzić się z faktem, że w samym Kościele coraz więcej osób żyje w związkach cywilnych, ile trzeba podjąć działania, by osoby te w pełni włączyć w życie kościelne, nawet jeśli w tym celu konieczna okaże się krytyczna refleksja nad dotychczasową interpretacją doktryny kościelnej.

3. Propozycje Waltera Kaspera oraz ich krytyka

W trwającej w Kościele katolickim – zarówno w czasie obrad synodalnych, jak i po ich zakończeniu – dyskusji na temat małżeństwa autorem najważniejszych propozycji zmian w zakresie dyscypliny kościelnej był kardynał Walter Kasper, teolog i działacz ekumeniczny (w latach 2001–2010 przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan). Prawdopodobnie zarówno z powodu daleko posuniętych propozycji reform, jak i z przypisywanej mu przyjaźni z papieżem jego propozycje spotkały się z niezwykle silną krytyką konserwatywnego skrzydła hierarchii katolickiej.

Kasper wychodzi od stwierdzenia faktu, że wraz ze słabnięciem struktur kościelnych w postchrześcijańskich społeczeństwach oraz marginalizacją społecznej i kulturowej roli Kościoła kluczowego znaczenia, jeśli chodzi o samo przetrwanie Kościoła, nabiorą rodziny. Jeśli te rodziny wskutek współczesnych procesów kulturowych i społecznych same doświadczają trudności, w tym rozpadu i rekonstrukcji, to Kościół, aby przetrwać, nie może wykazywać się rygoryzmem w stosunku do nich, lecz musi dokonać refleksji nad własnym nauczaniem, tak by powrócić do jego korzeni. Zadaniem Kościoła jest wspieranie tych rodzin, a nie obciążanie ich wymaganiami, które w pewnych kontekstach kulturowych mogą się okazać niemożliwe do spełnienia²⁵. Ważne jest także, aby w warunkach, w których przynależność do Kościoła nie jest już kwestią oczywistą, a w wielu społeczeństwach staje się wręcz formą kontrkultury, sam Kościół nie odpychał ludzi od siebie przez własną postawę. Kasper zauważa, że Kościół, który często mówi o Bożym miłosierdziu, faktycznie przez wiele osób jest postrzegany jako surowy i bezlitosny – zwłaszcza w odniesieniu do tych, których życie rodzinne się nie powiodło, również do rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych. Kościół w opinii Kaspera jest niezwykle krytyczny lub nawet skłonny do odrzucania ludzi prowadzących życie, które nie pasuje do zbioru tradycyjnych kościelnych zasad. Tymczasem dla wiarygodności misji Kościoła konieczne staje się, aby był on blisko tych, którzy pozostają na marginesie życia wspólnoty chrześcijańskiej²⁶.

W tym celu, jak przekonuje Kasper, Kościół, respektując nierozzerwalność więzi małżeńskiej, powinien również otworzyć się na osoby rozwiedzione żyjące w związkach cywilnych. W propozycji Kaspera ważne są dwa elementy. Po pierwsze, opowiada się on za odróżnieniem małżeństwa cywilnego, uregulowanego prawnie, od

²⁴ *Idem, Mercy. The Essence of the Gospel and the Key to Christian Life*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2014, s. 146–147.

²⁵ *Idem, The Gospel of the Family*, s. 3–4, 22, 31.

²⁶ *Idem, Mercy. The Essence of the Gospel and the Key to Christian Life*, s. 169.

innych form kohabitacji²⁷. Rozróżnienie to umożliwiłoby z katolickiego punktu widzenia dowartościowanie związku cywilnego, dostrzeżenie w nim autentycznego zaangażowania tworzących go osób, a co za tym idzie – umożliwienie im większego udziału w życiu wspólnoty kościelnej. Po drugie, Kasper z zasady nie odnosi do związku cywilnego pojęcia grzechu²⁸, co stanowi *novum* w interpretacji katolickiej doktryny na temat nierozzerwalności małżeństwa. Na tej podstawie Kasper sugeruje dwa możliwe rozwiązania polegające na reinterpretacji doktryny katolickiej²⁹. Pierwsze wychodziłoby z założenia, że wiele związków małżeńskich faktycznie nie powinno się uznawać za ważne, ponieważ bardzo często małżonkowie są nieprzygotowani do zawarcia nierozzerwalnego małżeństwa i do podjęcia wynikających z niego zobowiązań. Drugie natomiast, opierające się na dowartościowaniu małżeństwa cywilnego, sprowadzałoby się do dopuszczenia, pod określonymi warunkami, osób rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych do komunii bez kwestionowania ważności ich poprzedniego małżeństwa. Jego zdaniem byłby to wyraz konkretnej duszpasterskiej troski o osoby, których sytuacja życiowa sprawia, że szczególnie potrzebują takiej pomocy ze strony Kościoła³⁰.

Odpowiedzią na przedstawioną argumentację Waltera Kaspera oraz jego propozycje zmian były liczne publikacje konserwatywnych hierarchów i teologów, którzy w zasadzie całkowicie odrzucają jego postulaty. Podstawowym argumentem przeciwników Kaspera jest przekonanie, że jakkolwiek forma zaakceptowania związku cywilnego zawartego po rozwodzie byłaby faktycznie zakwestionowaniem doktryny

²⁷ V. De Paolis, *The Divorced and Civilly Remarried*, s. 192.

²⁸ W. Kasper, *The Gospel of the Family*, s. 26–7.

²⁹ Interesujące jest, że Kasper porównuje trudności związane z reinterpretacją doktryny o nierozzerwalności małżeństwa z kontrowersjami związanymi z ekumenizmem i dialogiem międzyreligijnym w czasie obrad Soboru Watykańskiego II. Skoro wówczas, mimo istniejących sformułowań doktrynalnych sprzeciwiających się możliwości dialogu z niekatolikami i niechrześcijanami, udało się dokonać przełomu w Kościele, to – zdaniem hierarchy – również obecnie, mimo podnoszonych argumentów doktrynalnych, jest to możliwe (*ibidem*, s. 27).

³⁰ Rozważając teologiczne uwarunkowania dopuszczenia do komunii eucharystycznej, Kasper przypomina, że od początku Kościoła możliwość odłączania od Eucharystii i dopuszczania do niej była związana z praktykami pokutnymi. Jeśli zatem grzesznik żałuje za to, co czynił, ustaje przyczyna odłączania go od wspólnoty eucharystycznej. Zresztą, z założenia takie odłączenie było czasowo ograniczone (*idem, Mercy. The Essence of the Gospel and the Key to Christian Life*, s. 176). Z kolei próbując wypracować konkretne rozwiązania dotyczące osób żyjących w niesakramentalnych małżeństwach i chcących przyjmować komunię eucharystyczną, Kasper przedstawia dwie sytuacje. Pierwsza dotyczy osób, które po rozwodzie i zawarciu związku cywilnego są przekonane, że ich małżeństwo kościelne nigdy nie było ważne. Wprawdzie stwierdzenie nieważności małżeństwa zawartego publicznie nie może być tylko kwestią rozeznania samych małżonków, jednakże Kasper proponuje, aby można było w tym celu zastosować procedurę mniej jurydyczną, a bardziej duszpasterską i duchową. Sugeruje zatem, że biskup mógłby wyznaczyć kapłana z doświadczeniem duchowym i duszpasterskim, który miałby zająć się takim rozeznaniem. Druga sytuacja dotyczy tych, którzy zawarli małżeństwo ważne, a jednak ich życie małżeńskie uległo nieodwracalnemu zniszczeniu i przynajmniej jedno z małżonków wstąpiło następnie w kolejny związek cywilny. Odmowa udzielania komunii takim osobom wydaje się Kasperowi trudna do uzasadnienia. W takiej sytuacji proponuje on zmianę praktyki w imię duszpasterskiej łagodności. Po okresie pokuty osoby, których związek sakramentalny byłby trwale zniszczony i nienaprawialny, mogłyby zostać przyjęte do pełnego życia sakramentalnego (*idem, The Gospel of the Family*, s. 28–30).

o nierozzerwalności małżeństwa³¹. Zdaniem Gerharda Ludwiga Müllera zmiana językowa, wyrażająca się w odejściu od mówienia o grzechu oraz w nacisku na konieczność troski o osoby rozwiedzione, a co za tym idzie – w dążeniu do zaspokojenia ich pragnienia udziału w komunii, również zaprzeczałaby jedności wspólnoty kościelnej, a co za tym idzie – doktrynie Kościoła³².

Propozycje Kaspera byłyby zatem, niezależnie od werbalnych deklaracji, wezwaniem do radykalnej zmiany doktrynalnej, sprzeciwiającej się nie tylko sformułowanom wypracowanym przez Kościół, lecz także ich podstawie, czyli nauce Jezusa³³. Pomimo sugestii Kaspera, według których Kościół łagodzi swoje stanowisko wobec osób rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych, poruszany jest również temat, że chociaż podkreśla się znaczenie ich udziału w życiu kościelnym, to jednak ani nauczanie Soboru Watykańskiego II, ani też późniejsze wypowiedzi papieskie nie dają przesłanek do stwierdzenia, że w nauce o nierozzerwalności małżeństwa i w jej zastosowaniu do ograniczenia dostępu do komunii zaszyły w XX i na początku XXI wieku jakiegokolwiek zmiany³⁴.

Zakończenie

Sformułowania dokumentów końcowych obu wspomnianych sesji Synodu Biskupów wskazują na umiarkowane zwycięstwo postępowego i otwartego skrzydła hierarchii katolickiej w sporze o małżeństwo³⁵. Świadczy o tym zarówno podtrzymanie tradycyjnej doktryny o nierozzerwalności, jak i powtarzane wezwania do lepszego rozeznania skomplikowanej sytuacji osób rozwiedzionych oraz do umożliwienia im pełniejszego udziału w życiu Kościoła, w tym również dostępu do komunii. Miał na to osobisty wpływ papież Franciszek. Ponadto także od niego będzie zależał kierunek, w jakim przebiegnie wewnątrzkościelna refleksja zalecana w końcowych dokumentach synodalnych.

Mimo braku ostatecznych rozstrzygnięć w tej kwestii analiza toczącego się sporu pokazuje, że reinterpretacja tradycyjnych katolickich sformułowań doktrynalnych na temat rodziny ma ograniczone możliwości. Propozycje Waltera Kaspera w tym

³¹ *The Hope of the Family*, s. 45.

³² *Ibidem*, s. 57–58.

³³ R. Dodaro, *The Argument in Brief*, s. 11–12; G.L. Müller, *Testimony to the Power of Grace: On the Indissolubility of Marriage and the Debate concerning the Civilly Remarried and the Sacraments* [w:] *Remaining in the Truth of Christ*, s. 152.

³⁴ V. De Paolis, *The Divorced and Civilly Remarried*, s. 18; G.L. Müller, *Testimony to the Power of Grace*, s. 153–154. Warto także wspomnieć, że Kaspera oskarża się o tendencyjność w relacjonowaniu wypowiedzi kościelnych, w szczególności o stałe pomijanie faktu, że chociaż Jan Paweł II i Benedykt XVI wskazywali na potrzebę zaangażowania osób rozwiedzionych żyjących w związkach cywilnych w życie wspólnoty kościelnej, to w celu pełnej normalizacji ich sytuacji we wspólnocie wierzących, a zatem również w celu dopuszczenia do komunii, jako rozwiązanie wskazywali pełną wstrzemięźliwość seksualną – zgodnie z tradycją doktrynalną i dyscyplinarną Kościoła. To wskazanie Kasper stałe przemilcza (J.J. Pérez-Soba, S. Kampowski, *The Gospel of the Family*, s. 35–39).

³⁵ Np. *Synod of Bishops. III Extraordinary General Assembly*, nr 44–53; *Synod of Bishops. XIV Ordinary General Assembly*, nr 53, 78–79, 84–86.

względzie nie są konsekwentne. Problematiczne jest opowiadanie się z jednej strony za ciągłością tradycyjnego nauczania, a z drugiej – za radykalną zmianą dyscypliny kościelnej. Być może właściwszym wyrazem troski o osoby rozwiedzione w Kościele byłyby nie próby reinterpretacji tradycyjnych sformułowań czy też zmian w dyscyplinie kościelnej, lecz odważne działania na rzecz reformy doktrynalnej, odpowiadającej współczesnym doświadczeniom życiowym i poglądom samych członków Kościoła.

Bibliografia

- De Paolis V., *The Divorced and Civilly Remarried and the Sacraments of the Eucharist and Penance [w:] Remaining in the Truth of Christ. Marriage and Communion in the Catholic Church*, R. Dodaro (ed.), San Francisco 2014, s. 181–209.
- Dodaro R., *The Argument in Brief [w:] Remaining in the Truth of Christ. Marriage and Communion in the Catholic Church*, R. Dodaro (ed.), San Francisco 2014, s. 11–35.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013), https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html [dostęp: 10.01.2016].
- Kasper W., *Mercy. The Essence of the Gospel and the Key to Christian Life*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2014.
- Kasper W., *Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2015.
- Kasper W., *The Gospel of the Family*, transl. W. Madges, New York–Mahwah (New Jersey) 2014.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Müller G.L., *Testimony to the Power of Grace: On the Indissolubility of Marriage and the Debate concerning the Civilly Remarried and the Sacraments [w:] Remaining in the Truth of Christ. Marriage and Communion in the Catholic Church*, R. Dodaro (ed.), San Francisco 2014, s. 148–165.
- Newheiser D., *Sexuality and Christian Tradition. Innovation and Fidelity, Ancient and Modern*, „Journal of Religious Ethics” 2015, no. 43 (1), s. 122–145.
- Nowy arcybiskup Brukseli: miłosierdzie jest protekcyjne, wolę szacunek i uznanie*, http://pl.radiovaticana.va/news/2015/11/07/nowy_arcybiskup_brukseli_mi%C5%82osierdzie_jest_protekcjonalne_/1185223 [dostęp: 10.01.2016].
- Pérez-Soba J.J., Kampowski S., *The Gospel of the Family. Going Beyond Cardinal Kasper's Proposal in the Debate on Marriage, Civil Re-Marriage, and Communion in the Church*, transl. M.J. Miller, San Francisco 2014.
- Synod of Bishops. III Extraordinary General Assembly. The Pastoral Challenges of the Family in the Context of Evangelization. Relatio Synodi* (2014), nr 55, s. 135, http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_en.html [dostęp: 10.01.2016].
- Synod of Bishops. XIV Ordinary General Assembly. The Vocation and Mission of the Family in the Church and in the Contemporary World. The Final Report of the Synod of Bishops to the Holy Father, Pope Francis* (24.10.2015), http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_en.html [dostęp: 10.01.2016].
- The Hope of the Family. A Dialogue with Gerhard Cardinal Müller*, C. Granados (ed.), transl. M.J. Miller, San Francisco 2014, s. 16.
- Zwischen Autonomie und Angewiesenheit. Familie als verlässliche Gemeinschaft stärken. Eine Orientierungshilfe des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD)*, Gütersloh 2013.